

JUNGCU ÇAĞRIŞIMLARLA “KAHİN”¹

[*Kahin*: A Reading in the Light of Jungian Connotations]

Çetin Balanuye

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümü, Antalya

balanuye@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Edebi yaratıcılığın ne'liğinin anlaşılması sorunu uzunca bir süredir yalnız felsefenin değil, psikolojinin de temel araştırma alanlarından birine dönüşmüştür. Bu türden araştırmalarda salt edebiyat içi bir eleştirinin (literary critique) edebi yaratıcılığın somut betimlemelerini yapmakla kendisini sınırlandırmak durumunda olmasına karşın, felsefe ve psikoloji arasında kurulabilecek bir iletişimle, edebi yaratıcılığın kökenlerine yönelik verimli bir kavrayışın olanaklı olduğu ileri sürülebilir. Bu amaçla bir edebi esere yaklaşmanın uygulama adımlarında birinin de edebi metnin açıkça *amaçlamadıklarını* ortaya çıkarabilecek, felsefe ve psikolojiden olabildiğince beslenen bir çağrışım derlemeciliği olduğu söylenebilir. Bu yazı, *Kahin* adlı bir edebi metnin bu amaçla ve özellikle Jungcu çağrışımlarla yeni bir okumasını yapmak amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Jung, edebiyat, yaratıcılık, psikoloji, felsefe.

ABSTRACT

The *whatness* of creative fiction has long been at the center of academic inquiry not only in the field of philosophy but also in the field of psychology. The literary criticism as such, it is argued, will necessarily fall short in such a pursuit since it should by nature limit itself but exclusively to the description of instances of creativity in a given work of art. A speculative interplay between philosophy and psychology, however, can help us develop a better insight into the very dynamics of literary creativity. Then it would be argued that one of the appropriate ways of dealing with a work of art is that of a speculative re-reading of a given text, based on the insights provided by philosophy

¹YiCh'ongjun (1993) *Kahin* (Öykü), İstanbul: İletişim Yayınları.

and psychology, with the aim of uncovering what the text has apparently *not* intended in its form and content. This piece of work is an attempt to re-read of *Kahin*, a short work in creative fiction, to accomplish a task of this kind by means of Jungian connotations.

Keywords: Jung, literature, creativity, psychology, philosophy.

Giriş

'*Kahin*', Güney Kore'li edebiyatçı Yi Ch'ongjun'un 1977 yılında yazdığı bir öyküdür. Türkçe'ye 1993 yılında çevrilen öykü küçük bir kitapçık boyutlarında basılmıştır. Bu küçük hacimli kitap 'gerçekdışı' denebilecek bir dizi olayı ancak belli belirsiz bir imgelem yardımıyla yaklaşılabilecek ortam betimlemeleriyle birlikte sunmakta; yazar, böylece, kitap boyunca okuyucuyu kişisel deneyimlerinden tanımadığı ama –ancak- yazarın yarattığı dilsel tasarımla uzlaşmak koşuluyla varılabilecek bir çevrede dolaştırmaktadır. Bir çeşit yazar-okur uzlaşmasının hem zorunlu hem de kaçınılmaz olduğu öyküde çizilen çevre, zaman zaman yarı gerçekçi ama çoğun gerçekdışı olan yönleriyle zengin bir 'simgesellik' olanağı da sunmaktadır.

Bu yazı, öykünün içerdiği simgelere Jung'cu bir çağrışım olanaklılığı açısından yaklaşmayı amaçlamaktadır. Kalkışılan iş kuşkusuz öykünün bir çözümlemesini ya da 'öyküyü nasıl anlamalı' türünden bir soruya yanıt vermeyi görev edinmemiştir. Bunun yerine, *Kahin*'in Jung'cu çağrışımlarla spekülatif bir yorumu yapılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla yazarı bütünüyle yanlış anlama olasılığımız da vardır ve belki de yazar sözünü ettiklerimizin hiçbirini amaçlamamış olabilir; neyse ki niyetimiz –en azından bu yazıda- öyküyü anlamak bile değildir. Bu anlamda '*Kahin*'e yalnızca içerdiğini düşündüğümüz son derece zengin çağrışımları sebebiyle yaklaşmaktayız; bu nedenle yazara bize sağladığı esinden dolayı borçlu olduğumuzu bildirmek isteriz.

I. *Kahin* Üzerine Kısaca

Bir resmi özetlemek nasıl olanaksızsa, bir öyküyü de kendi sözcüklerimizle kısaltarak yeniden yazmak yalnızca yanlış değil aynı zamanda da olanaksızdır; çünkü özette sunulan her zaman yalnızca 'içerik'tir, "biçem" ise zorunlu olarak dışarıda kalacaktır. Ancak, bu yazının bir zayıflığı vardır; metin bir başka metne ilişkindir. Öyleyse, öncelikle kendisi temel alınan metin bilinmelidir. Okuyucudan metnimizle ilgili bu zayıflığı gözönünde bulundurarak önce '*Kahin*' adlı öyküyü sonra bu yazıyı okumasını bekleyebiliriz; böylece, en azından bir adet 'iyi yazı' okunmuş olacağını da içtenlikle itiraf edebiliriz. Buna karşın, öyküyü okuma olanağı bulamadan bu metnin okunması durumunda, öyküye ilişkin kusurlu ya da sınırlı betimlemelerin tartışmanın esenliği açısından paranteze alınması önerilebilir.

Aşağıdaki kısa tanıtım yazısı kitaptan alınmıştır ve okuru sözü edilen öykü hakkında -üstte açıklanan sınırlamaya karşın- kısaca bilgilendirmek amacıyla bu metne eklenmiştir:

“Na Uhyon, ‘Arılar Kraliçesi’” adlı barın müdavimleri arasında çok özel bir yere sahiptir. Çünkü hemen her zaman doğrulanan kehanetleriyle ünlüdür. Ancak Bayan Hong ‘Arılar Kraliçesi’nin patronu olduğunda kehanetlerine son verir. Bayan Hong müşterilere ve garsonlara maske takma zorunluluğu koyar. Bu yeni durumdan hoşnut olmayan Na Uhyon’un sonunda dili çözülür ve patronun herkesi köleleştirmek, kraliçe olmak için cinayet işleyeceğini söyler.”²

II. Jung ve Edebiyat

Jung, 1933 yılında yayınlanmış *Modern Man: In Search of a Soul* [Modern İnsan: Bir Tin Arayışı] adlı eserinin önemli bir bölümünü “Psikoloji ve Edebiyat” üzerine ayırır. Ona göre, Psikoloji, ruhsal süreçlerin bir bilimi olmak açısından edebiyatla olağan sayılması gereken bir biçimde ilişkilidir. Bir taraftan Psikoloji, insanın ruhsal yaşantısında önemli bir yer tutan sanatsal faaliyetin nesnesi, yani “sanat”ın hangi psişik süreçlerin sonunda ortaya çıktığını anlamaya yönelik deneysel bulguları ortaya çıkarmaya çalışırken, diğer taraftan bu projenin kuşatıcı ya da bitirici anlamda son sözü söylemeye muktedir olmadığını da teslim etmelidir. “Goethe'nin annesine yönelik özel bağı Faust'un üretilmesi sürecine bir ölçüde ışık tutabilir... Ancak, onun anneye bağlılığının Faust dramasını üretilmesini nasıl sağladığını anlamamıza olanak vermez, yine de neredeyse kesinlikli bir biçimde Goethe dediğimiz insanda bu ikili arasındaki bağı sezebiliriz.” (Jung, 1933, s. 152-153)

Jung, her ne kadar Psikoloji'nin mevcut birikiminin insanın psişik süreçleriyle sanatsal yaratıcılık arasındaki nedenselliği açıklamayı başaramadığını kabul etse de, psikoloğun bu çabanın peşini hiçbir zaman bırakamayacağını ileri sürer. Ona göre sanat, tam da Psikoloji'nin en başarılı olduğu alanda, bir uyararla o uyarana verilen tepkiler arasındaki nedenselliği anlama çabasındaki en ciddi meydan okumadır; basitçe sanatçı, bir uyarana verilmesi muhtemel tepkilere ilişkin doğrusal nedenselleştirme çabalarını sürekli yanlış çıkaran bir kişi olacaktır. Yaratıcı edim, ancak dışavurumlarda kendini tanımlanmaya elverişli kılar, ama asla bütünüyle kavranamaz. Bu, bir anlamda, Psikoloji ve sanatı birbiriyle sürekli konuşacak, birbirinin yardımına zorunlu olarak başvuracak iki ilişkili alan haline getirir.

²Kitaba alınan tanıtım yazısı.

Jung, edebi türler üzerine konuşurken iki tür roman kavramsallaştırmasını bu bağlamda yapar: Psişik süreçleri anlama sürecinde ona göre en verimli materyali sunan eserler, yazarının da ayırında olmadan biçimlendirdiği karakterler, ilişki örgüleri ve bunlara uygun bir atmosfer kuruluşunun gerçekleştiği romanlardır. Bu türün tam karşısında yer alacak “psikolojik roman” ise, sanılanın tersine, psikoloji bağlamındaki araştırmacı bir düşünüş için hiç de yarayışlı değildir. İlk türden verimli romanlarda yazarın edebi bir esinin peşinden giderken sonradan çok güçlü çağrışımlar biçiminde ortaya çıkacak bir psikolojik araştırma alanını kuramcının önüne serdiği görülür. Bu tavırda Jung bir tür “yaratıcı vizyon” olduğunu ileri sürerek, yazarın kuramcının aradığı türden psişik gerçekliği kuran ilişkiler ve nedenselliklere yönelik adeta zengin bir araştırma sahası şekillendirdiğini düşünür.

Kahin adlı öyküde önümüze açılan bu tür bir sahadır ve daha da ilginç öykünün kurduğu psişik gerçeklik sahasında başkaca kuramlardan çok daha fazla ve doğrudan Jung'un öğretisinin terim, kavram, metafor ve simgelerini çağrıştıran bir soruşturmanın olanaklı kılınmasıdır. *Kahin*, bu çerçevede, Jungcu anlamda vizyoner bir yaratıcılık ürünü sayılmalı mıdır?

III. Jungcu Bir Yeniden-Okuma

Arılar kraliçesi Barı'nın sürekli müşterilerinden biri hemen her kehaneti gerçekleşen bir kahindir. Ama barın öyküleştiren kesiti ne Kahin'in bara ilk gelişi ne de ilk kehanetin yayılması ile başlar. Öykü, barın yeni patronunun bara gelişiyle başlar. Yeni patron, Bayan Hong'un barın yönetimine neden talip olduğu, bu işi neden seçtiğine ilişkin bir bilgi metinde içerilmemektedir. Ancak, daha ilk sayfalarda çizilen 'Bayan Hong' kişiliği, bu seçim ile barın adı arasında bir ilişki olasılığını akla getirmektedir.

Jung'a göre kişilik (psyche), farklılaşmış ama birbiriyle ilişkili üç temel sistemden oluşmuştur. Bunlar; bilinç, kişisel bilinçaltı ve kolektif bilinçaltıdır. İlk iki psişik sistem, bilinç ve kişisel bilinçaltı büyük oranda Psikoanalitik okulun Jung öncesi kavram ve bulgularıyla benzeşmektedir. Kuşkusuz ilk bakışta ayırt edilen bu benzerlik daha ayrıntılı bir karşılaştırmada yerini, Jung'un Freud'dan ayrılan kavram ve yaklaşımlarına bırakacaktır.

‘Bilinç’ kavramı ile Freud Psikolojisi’nde de sık sık karşılaşılmasına karşın Jung’un bu kavrama yüklediği anlam özgündür. Bilinç, Jung’a göre, psyche’nin yalnızca bir düzeyidir; ortaya çıkışı doğumludur ve büyük oranda deneyim (tecrübe) ile biçimlenir. Bu biçimleniş genel olarak dört zihinsel kanal aracılığıyla gerçekleşir. Bunlar; düşünme, hissetme, duyum ve sezgidir. Bilincin bu dört kanalın hangisinden ne ölçüde besleneceği kişiden kişiye değişir ve yine Jung’cu terminolojide ‘içedönük’ / ‘dışadönük’ olarak adlandırılan kişilik farklılaşmaları da bu kompozisyonun seçimi ile açıklanır.

Bilincin ‘özerk yöneticisi’ olarak nitelendirilebilecek ‘ego’, psyche’nin bilinç düzeyinde ilişkileneceği deneyimlerin neler olacağını seçen bir sistemdir. Buna göre, yaşamı boyunca birey sayısız uyaran ve olayla karşılaşmasına karşın bunların tümü ego’dan ‘bilincine varma’ onayını alamayacaktır. Bu onayı alamayan yaşantılar ise psyche’nin ikinci düzeyine, teknik dilde söylenirse kişisel bilinçaltına, atılacak, atılmaktan öte onu doğrudan şekillendireceklerdir. Bilincine varılmadan yaşanan bu tür yaşantılar çeşitli sebeplerden dolayı bilinçaltında bekletilecektir. Bunlar genellikle bilince varılması kişice yeğlenmeyen, kaçınılan yaşantılardır. Bu türden kaçınımların daha güçlü ve daha belirgin olduğu kimi ‘anı’ ya da ‘durum’lar ise “kompleks” denen takıntıları yaratacaktır. Psyche’nin üçüncü düzeyi olan ‘kolektif bilinçaltı’ diğer iki sistemden tümüyle farklıdır; psyche’nin bu düzeyi ne doğrudan bilincine vardığımız deneyimlerimiz ne de çeşitli psikoanalitik yöntemler yardımıyla bilince geri çağırabildiğimiz yaşantılara benzememektedir. Jung’a göre kolektif bilinçaltı, zihnin, evrimin yasalarına bağlı olarak çağlar öncesinden ve türden bağımsız getirdiği ‘yatkınlıklar’ ile doludur. Jung bu özgün savı yine kendine özgü ‘analitik’ yöntemle temellendirmeye çalışmıştır.

Kolektif bilinçaltı, bir kişinin yaşamı süresince karşılaşması olanaksız olan kimi eskil yaşantıların yer yer bir ‘figür’, bazen bir ‘alışkanlık’ bazense bir ‘yatkınlık’ biçimindeki ‘arketipleri’ ile doludur. Arketip, az da olsa eksik bir anlatımla yetinirsek, uzun evrim sürecine dayanan diğer özellik ve yetilerde olduğu gibi, insanın varlığını sürdürebilmesi gerekli ve işlevsel ‘yerleşik donanımlar’ olarak tanımlanabilir.

Jung çeşitli arketiplerin varlığından söz etmektedir. Bunlar, ilk ortaya çıkışları çağlar öncesine dayanan ve geçen uzun sürede insanlığın deneyim alanına şöyle ya da böyle giren doğal olaylar, nesnelere, hayvanlar, bunların simgeleri ya da bunlara ilişkin ‘tutum’ ve ‘tepkiler’dir. Jung’un saydığı

belli başlı arketipler arasında doğum, ölüm, yeniden doğma, güç, büyü, kahraman, çocuk, Tanrı, şeytan, bilge yaşlı adam, ağaçlar, ay, rüzgar, ırmaklar, ateş, ziller, silahlar sayılabilir.

Bu uzun açıklamanın ardından yeniden öyküye dönersek, *Kahin*'de kimi Jung'cu çağrışımların bir ölçüde belirginleştiğini görebiliriz. Bayan Hong, Bar'ın yeni patronudur ve güçlü, acımasız, kararlı, otoriter, tehlikeli, sinsi ve etkileyici bir kişiliği temsil etmektedir. Bar'ın yönetimine adeta bir kurtarıcı edasıyla gelmiş ve 'bu böyle gitmez' demiştir. Bayan Hong Yazar'ın ifadesiyle 'bir çete reisinin otoriter ve saldırgan ses tonuyla kararını açıkladı...: "Yalnız güven ve koşulsuz itaat istemişti." (Yi Ch'ongjun, 1993, s. 19)

Bayan Hong, Jung'cu bir kavram kümesinden bakıldığında tipik bir 'arketip birleşmesi'dir. Jung zaman zaman iki ya da daha çok arketipin birleşerek yeni biçimler alabildiğini söylüyordu. Bu anlamda Bayan Hong, 'kahraman' arketipi ile 'şeytan-iblis' arketipinin cisimleştiği bir simgedir. Bu iki arketipin birleşmesinden ortaya çıkan figür Jung'cu kaynaklara göre 'acımasız lider' kişiliğidir. (Calvin & Vernon, 1973, s. 42) Acımasız lider kişiliği Bayan Hong tipine uymaktadır ve bu tipin yöneteceği yer –kuşkusuz- Arılar Kraliçesi'nden başka bir yer değildir.

Öykünün düğüm noktalarından biri – belki de en önemlisi- Bayan Hong'un kötü işletildiğini söylediği Bar'a getirdiği yeni kuraldır: Arılar Kraliçesi'nde herkes, personel ve müşterilerin tümü, bundan böyle maske takacak ve Bar'da sürekli maskeli olunacaktır. Bu kural bir çeşit eğlence amacıyla konmamıştı; Bayan Hong'un koşulsuz itaat istediği talimatlardan en önemlisiydi...

Jung'cu ruh biliminde temel öneme sahip dört arketipten birincisi 'persona arketipi'dir. Aktörün oynadığı rolü yansıtan maske, anlamına da gelen bu kavram, toplumsal varlığımızı sürdürmek amacıyla takındığımız 'kişisel rolü' belirtmektedir. Persona, bireyin toplumun içinde kendisinden bekleneni gerçekleştirme yatkınlığını simgelemektedir. Arılar Kraliçesi'nde takılmaya başlanan maskeler ile –yalnızca geceleri de olsa- müşterilerin 'persona'larından ayrılmaları amaçlanmıştır. Çünkü Bayan Hong yeni talimatına gerekçe olarak "işlerin kötülüğünü" göstermişti. Demek maske kullanımı ile içki tüketimi arasında doğru bir ilişki vardı. Bu Jung'cu anlamda personanın işlevi düşünüldüğünde açıklık kazanmaktadır. Çünkü persona, kolektif bilinçaltının doğrudan toplumsal hayattaki sürekliliği için gerekli bir arketiptir; ve toplumsal hayatla ilişkisinden dolayı bir ölçüde 'bilinçli' bir tepkidir. Bar'da işlerin kötü gidişinin maskeyle aşılmasına çalışılması, müşteriye

'persona'dan, böylece toplumsal gerçeklikten geçici bir süre koparmanın simgesel temsilini sergilemektedir. Uygulamanın hem müşteriler hem de personel tarafından coşkuyla karşılanması da Jung'cu bağlamda bireyin içsel istemlerinin baskıdan kurtuluşunun yaratacağı boşalmayı çağrıştırmaktadır.

Maske yalnızca iki kişi için 'persona'dan ayrılma aracı değildir. Bunlardan biri Bayan Hong'dur. Maske onun için tam tersine 'persona'yı güçlendirecek bir 'ek persona'nın, toplum içinde oynadığı rolü aşırı benimsemiş olmanın simgesel bir dışavurumudur. Daha önce de değindiğimiz gibi Bayan Hong kişiliği, 'kahraman' ve 'şeytan' arketiplerinin birleşmesinden doğan bir 'acımasız lider' tutumunu temsil etmekteydi. Bu anlamda Bayan Hong'un 'dış yüzü', demek 'persona'sı, 'şeytani bir etkileyciliği' çağrıştırmaktadır. Ayrıca Bayan Hong, bu kişiliği kendine seçtiği maskenin biçimiyle de somutlaştırmıştır. Arılar Kraliçesi'nin acımasız lideri yüzüne "ejder sembolü bir motifle bezeli, şeytani bir maske takıyordu". (Yi Ch'ongjun, 1993, s. 46)

Jung, persona ile aşırı özdeşleşmenin 'inflation' adını verdiği bir hezeyana yol açtığını söyler. (Calvin & Vernon, 1973, s. 45) 'Inflation' durumundaki birey kendini toplumdaki rolüne aşırı kaptırmıştır. Ego tümüyle 'persona'nın temsil ettiği rolün gerekleri ile özdeşdir. Bu, bireyde 'psyche'nin persona baskısıyla gelişmemiş bölümleri ile 'persona' arasındaki çatışmadan doğan bir gerilimin ortaya çıkmasına yol açar. Jung, inflation'a uğrayan kişinin, eğer bir güç sahibiyse otoritesi altındaki insanlara acı çektirebileceğini söylemektedir. (Calvin & Vernon, 1973, s. 45)

Bu çerçeve içinde Bayan Hong karakterinin öyküdeki gelişimi şöyle olmuştur: 1. Bayan Hong, adı 'Arılar Kraliçesi' olan bir bara yönetici olur. 2. Barın çalışanlarından 'yalnızca güven ve koşulsuz itaat' ister. 3. Barda maske takma zorunluluğu getirir ve kendine 'ejder sembolü bir motifle bezeli şeytani bir maske' seçer. Bu süreçte 1 ve 2 ile temsil edilen 'persona' 3 ile pekiştirilmiştir; bunun bir anlamda 'inflation' olarak okunması olanaklıdır.

Maskeyi personadan uzaklaşma aracı olarak benimsemeyen ikinci kişi Na Uhyon, yani Kahin'dir. Öykünün zaman zaman en önemli karakteri olan Na Uhyon ile Bayan Hong arasında daha ilk baştan ortaya çıkan gerginlik öyküyü sürükleyen temel itki olmuştur. Doğrulanan kehanetleriyle Na Uhyon, Arılar Kraliçesi'nin zalim kraliçeliğine soyunan Bayan Hong'un imparatorluğunu tehdit eden "karanlık adam"dır. Patronun ortada hiçbir şey yokken Na Uhyon'dan ürkmesi ve onu da yola

getirmeye çalışması –ki bu ancak iki yolla olabilirdi: Onun ya oyuna katılması ya da ölmesi- bu nedenledir.

Jung Psikolojisi'nin toplam psikolojiye yaptığı önemli katkılardan biri de onun özgün kişilik sınıflamasıdır. Bu sınıflama genel olarak iki tipin, dışadönük ve içedönük tipin farklılaşmış alt özelliklerinden oluşan sekiz kişilik türünü içerir. Bunlar arasında 'içedönük sezgici' tip Calvin ve Nordby tarafından şöyle tanımlanmaktadır: “Sanatçı bu tipin bir temsilcisidir, ama hayalperestler ve kahinler de bu tipin örneklerindedir... İçedönük Sezgici, çevresindekiler tarafından bir 'muamma' olarak görülür; o, kendine göreyse yanlış anlaşılan bir dehadır” (Calvin & Vernon, 1973, s. 104) Aynı tip, Fordam tarafından ise şöyle tanımlanmaktadır: “İçedönük Sezgici kolektif bilinçdışıyla –yani deneyimlerin karanlık perde arkasıyla- ilgilenir.” (Fordham, 1996, s. 54) Jung'a göre İçedönük Sezgici'nin sezgisini dışavurması –özellikle bu sezgi önemli bir işleve dayanıyorsa- insanı tuhaf bir görünüme sokmaktadır. Bu görünüm mistik bir kahin görünümü olabilir.³

İşte öykümüzdeki Na Uhyon, tipik bir İçedönük Sezgici olarak, Bayan Hong'un Arılar Kraliçesi'nin gerçek kraliçesi olamaya çalıştığını, bu amaçla herkesi köleleştirme çabasında olduğunu ve bu yolda bir cinayet işleyeceğini söylerken Jungcu anlamda bir 'işlevi' yerine getirmektedir. Na Uhyon'un, patronun da kendisinden tedirgin olmasına yol açan 'tuhafılığı' bu tipin özelliklerini yansıtmaktadır. Bayan Hong'un kraliçelik hedefinde kendisine bir engel olarak gördüğü Na Uhyon'la arasındaki çatışma çeşitli başka Jung'cu çağrışımlara da olanak vermektedir. Ana ekseni bu çatışma olan öykü ikincil kaynaklar açısından da psikoanalitik incelemeye elverişli görünmektedir.

Maske fikrine kaynaklık eden Kırtasiyeci (Chang) bu ikincil kaynaklardan biridir. Chang'ın, Müfettiş'in sorgusu sırasında 'maskeler' ile geçmişten gelen bir takıntısı olduğu ortaya çıkar. Chang'ın maskelere yönelik ilgisi annesinden kaynaklanmaktadır. Anne, yalnız bir dul olarak geceleri gizlice evden çıkmakta ve kendi yaptığı bir maskeyi yüzüne takarak köyün sokaklarında dolaşmakta, kendisinden hiç beklenmeyecek çılgınlıklar yapmakta, köylüleri korkutmaktaydı. Chang annesini bir gece gizlice izlemiş ve bu maskeli gezintinin dönüşünde maskenin altında ağlayan yüzünü görmüştü. Bu yaşantıya bağlı olarak Chang'ın bir “kompleks” geliştirdiği anlaşılmaktadır.

³Bknz. Jung, C. G., Collected Works: Volume VI, Psychological Types.

Jung ‘kompleks’ terimini, daha önce yüzeysel olarak değindiğimiz gibi, kişisel bilinçaltında bekletilen geçmişle ilgili rahatsız edici bir düşünce, çözülmemiş bir problem, bir çatışma ya da ahlaki bir sorun kümesi anlamında kullanmaktadır. Jung tarafından örneklendirilen komplekslerden biri de ‘anne kompleksi’dir. Buna göre “güçlü bir anne kompleksi olan kişi annesine özel bir bağlılık duyacak, annesinin ilgilerini ve davranışlarını taklit edecek ve bunları kendi yaşamına adapte edecektir”. (Gardner & Calvin, 1998, s. 130) Jung’a göre kompleks her zaman kendini olağan iletişim kanallarından ele vermeyecek, ama bazen kişinin gördüğü rüyada, bazense bir dil sürçmesinde ortaya çıkacaktır.

Kompleksleri yüzeye çıkarmada Jung’un kullandığı yöntem ise kendi geliştirdiği “ilişki testleri”dir. Bu testlerde kişiden kendine verilen çok sayıda sözcüğe sırasıyla ani tepki vermesi istenmekte, tepki süreleri sözcük başına saptanmakta ve kişinin tepki vermekte geciktiği ya da farklı davrandığı sözcüklerin birer kompleks çekirdeği olup olmadığı araştırılmaktadır.

Öykümüzün kahramanlarından Chang’ın maskelerle ilişkisinin gerisinde bir anne kompleksi olduğu görülmektedir. Yazar, Chang karakteri ile böylece yalnızca Jung’cu bir ‘kompleks’ kavramını cisimleştirmekle kalmayıp, müfettişin sorgusuyla ilgili diyalogta bizzat ‘ilişki testi’ yaklaşımını da çağrıştırmaktadır.

-Müfettiş: Maskeleri evvelce de sever miydiniz?

-Chang: Ben mi?! Maskeleri sevmek mi...? Hayır. Hiç!

“Chang’ın yalanlaması abartılıydı. Müfettiş bunu fark etti, sonra yeniden sorguya geçti.”

İkincil karakterlerden biri de Boksör U Dokju’dur. Şaşırtıcı bir iriliğe sahip ve bokstan başka bir şey konuşmayan U Dokju barın tüm müdavimleri arasında Bayan Hong’un otoritesine en çok giren ve ona en sadık kalanıdır. Bayan Hong, geçimini Amerikan Üssü’ndeki sağlam yapılı siyahi boksörlerin idmanı için dayak yiyerek sağlayan bu dev adamın, tümüyle saldırgan bir erkek etkinliğiyle meşgul olmasına karşın içinde gelişmemiş bir çocuk ve kadınsı uysallık taşıdığını fark etmişti. U Dokju, adeta, günlük yaşamında oynadığı erkek rolünün baskınlığından dolayı içindeki ‘feminen’ yanı görmezden gelmekteydi.

Jung Psikolojisi'nde merkezi öneme sahip arketiplerden biri de 'Anima' arketipidir. Eğer 'persona' arketipini kişinin 'dışarıya gösterdiği yüzü' olarak tanımlarsak, erkekte 'anima' kadında 'animus'u da kişinin 'kendi içine bakan yüzü' olarak tanımlayabiliriz. Jung'a göre anima erkeğin kadınsı yanısıdır ve sağlıklı bir gelişim animanın belli ölçülerde kendini bilinç düzeyinde ifade edebilmesine bağlıdır. Bu durumda yalnızca erkek yönüyle yaşayan bir erkek için 'anima' bilinçaltında kalacak ve kişiliğin bu yanı gelişmeyecek, zayıf kalacaktır. Jung bu nedenle, aşırı erkeksi davranan (görünen) insanların diğerlerine oranla daha zayıf ve itaate daha hazır olduklarını söylemektedir.⁴

Öykü sona yaklaştıkça okur Arılar Kraliçesi'nde gerçekten bir cinayet olup olmayacağını merak eder. Mizansen ve kişilikler kehanetin gerçekleşmesinden yana gibidir. Korkutucu gibi görünen bu 'bir cinayet işlenecek' kehaneti karşısında barın müdavimlerinin Kahin'in haklı çıkmasını istemeleri – rasyonel nedenlerden- olanaksız olmalıdır. Belki de bu gerçekten böyledir; kimse kan akmasından yana değildir. Ama barda giderek artan gerilim, her geçen gün yüzlerde daha şiddetli şaklayan kırbaç ve maskelerin etkisizleştirdiği 'bilinç' başlıbaşına tedirginlik vericidir. Bu tedirginliği yalnızca görünen nedenlerle açıklamak elbette olanaklıdır; ama bir çağrışım derleyicisi olarak biz biraz daha ileri gideceğiz.

Bayan Hong ile Na Uhyon arasındaki gerilimden kaynaklanıyor gibi görünen ve bir kehanetin çevresinde düğümlenen tedirginliğin, daha ayrıntılı bir okumayla, tüm karakterlerle ilişkili olduğu görülecektir. Bir saldırıdan söz edilmektedir. Demek aralarında bir saldırgan olmalıdır. Kim olacaktır bu saldırgan? Kehanet, cinayeti Bayan Hong'un işleyeceğini söylemektedir ancak, Na Uhyon Müfettiş'in sorgusu sırasında bir kralın hiçbir zaman elini kana bulamadığını anımsatmıştır. Bu durumda cinayet bar sakinlerinden birinin elinden işlenebilecektir.

“Saldırmanın görünmezliği müşterilerin kaygısını artırıyordu. Bu saldırgan pekala kendileri de olabilirdi üstelik; zaman zaman bunu belli ediyorlardı.” (Yi Ch'ongjun, 1993, s. 62)

Cinayet işlemesi olası tek kişinin U Dokju olmasına karşın neden müdavimlerin her biri beklenen saldırganın kendisi olabileceğini düşünüyordu?

⁴Bkz, Calvin, S. Hall ve Vernon J. Nordby, A Primer of Jungian Psychology, Taplinger Publishing Comp., New York, 47.

Jung'un üzerinde durduğu kolektif bilinçaltının üçüncü arketipi 'gölge'dir. Gölge arketipi insanın doğasındaki hayvan itkileri temsil eder ve evrenin köklerindeki uzun geçmişi nedeniyle insanın en güçlü, dolayısıyla da en tehlikeli yanını yansıtır. Genel olarak kişisel bilinçaltının 'istenmeyenleri' anlamına gelen gölge, bütün insanlarda ortak bir özellik olmasından dolayı kolektif bir geçmişe sahiptir. Jung'cu kaynaklar "bir öfke nöbetinde 'kendimde değildim' ya da 'gerçekten bana ne oldu bilmiyorum' diyerek kendimizi bağışlanır göstermeye çalışırken bu yabancı kişilikle uzaklardan tanızmaktayızdır... Gerçek 'bize olan', gölgemizin, ilkel, denetimsiz ve hayvansal yanımızın ortaya çıkmasıdır..." demektedir.

Arılar Kraliçesi'nde herkesin kendini saldırmaya yatkın bulması, giderek kabaran 'gölge'leri nedeniyledi.

İşte bu herkesin saldırgan ve herkesin kurban olma olasılığının olduğu ortamda kaçınılmaz görünen cinayet bir türlü gerçekleşmemiş, Kahin yeni sezgilerini bu kez kimseyle paylaşmamıştı. Na Uhyon en önemli hazinesi olan değerli taşlarını bir bir barın sakinlerine armağan etti. Bu, aynı zamanda "sadece dürüst olmaya çalışan bir kahin"ın, gerçekleşeceğinden bir an bile kuşku duymadığı kehanetinin sonucunu mutlak bir teslimiyet içinde beklemesiydi... kurban kendi olsa bile...

KAYNAKÇA

- Calvin, S. Hall ve Vernon J. Nordby (1973) *A Primer of Jungian Psychology*, New York: Taplinger Publishing Comp.
- Fordham, F. (1996) *Jung Psikolojisi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Gardner, L. And Calvin, S. Hall (1998) *Theories of Personality*, New York: J. Wiley and Sons.
- Jung, C. G. (1933) *Modern Man: In Search of a Soul*, Trans. By W. S. Dell and Cary F., New York: Harvest Book.
- Jung, C. G. (1960) *Collected Works*, Volume VI: Psychological Types., Edit. And Trans. By Gerhard Adler & R. F. C. Hull, Princeton University Press.
- Jung, C. G. (1996) *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Jung, C. G. (1997) *Analitik Psikoloji*, İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (1963) *Psychology and Religion: West and East*, Pantheon Books.
- Lawrence, A. Pervin (1989) *Personality: Theory and Research*, New York: John Wiley and Sons.
- Yi Ch'ongjun, (1993) *Kahin*, İstanbul: İletişim Yayınları.